

LLIBRES

Conversión y reconciliación

Ángel García Ibáñez

Tratado histórico-teológico sobre la penitencia post-bautismal
(Títol original: *Conversione e riconciliazione. Trattato storico-teologico sulla penitenza postbattesimale*,
EDUSC, Roma 2020)
Eunsa, Pamplona 2024
576 pàg.

L'autor, que actualment és professor emèrit de l'Institut de Litúrgia de la Pontifícia Universitat de la Santa Creu a Roma, ens ofereix en aquest volum el fruit de tota una vida docent dedicada a l'estudi del sagrament de la Penitència. Tal vegada el primer que ve al cap en examinar el llibre és *completesa*: en una època en la qual el normal és l'assaig, la monografia, o els manuals on un autor se ceneix als temes que considera més importants, García-Ibáñez ofereix un autèntic tractat (el subtítol no és casual) en el qual la informació excedeix amb molt el que podria impartir-se en un se-

mestre acadèmic. Com veurem, em sembla que pràcticament qualsevol qüestió relacionada amb la Penitència troba un lloc en aquestes pàgines, pel que fa al sagrament de la penitència i la seva litúrgia a l'església llatina.

Ens trobem, per tant, davant d'una feina monumental, que comparteix característiques amb *L'Eucaristia, dono e mistero* de 2008, del mateix autor; la seva experiència docent s'aprecia tant en l'estructura del volum —de manera que la gran quantitat d'informació queda ordenada en un conjunt lògic i coherent, en el qual s'eviten les repeticions innecessàries— com en la claredat de l'exposició. Cada capítol es tanca amb una bibliografia que resulta, en si mateixa, un tresor per la quantitat de fonts aportades, que faciliten l'aprofundiment en els temes; a més, molts d'ells posseeixen una síntesi conclusiva que explicita el més destacable i serveixen com a introducció al capítol següent, bo i facilitant al lector una compressió orgànica dels temes tractats.

El llibre es divideix en tres parts: La primera conté el recorregut històric del sagrament de la penitència. Ens trobem amb la part més àmplia del llibre —unes 400 pàgines—, subdividida al seu torn en tres seccions. La primera recull els testimonis de la Sagrada Escripura; la segona aborda el desenvolupament històric. S'hi tracta la doctrina de la penitència en els Pares; segueix l'època medieval, amb especial atenció a les reflexions de Tomàs d'Aquino i Duns Escoto;

dos capítols se centren en la doctrina de la penitència en la Reforma, i els ensenyaments del Concili de Trento; finalment, la secció es tanca amb capítols dedicats a l'edat moderna i contemporània, en la qual no falten pàgines dedicades tant a la crisi del sagrament, com al redescobriments del seu caràcter eclesial.

Podem destacar d'aquesta part com l'autor aprofita l'exposició històrica per remarcar els elements fonamentals del sagrament de la penitència i de la seva celebració, que es mantenen constants al llarg de la història i l'origen dels quals cal trobar-lo en els temps apostòlics i, en darrer terme, en Crist mateix. L'exposició històrica també facilita mostrar una de les idees centrals de l'autor, que es troba en el mateix subtítol del llibre i que García-Ibáñez explicita en la introducció: “[El sagrament de la penitència] Remet sempre a la primera i fonamental conversió i reconciliació baptismal, de la qual representa una espècie de “recuperació”: mitjançant la penitència sacramental (paenitentia secunda), el cristià recobra, si l'ha perdut, la vida divina rebuda amb la gràcia del baptisme i la seva plena pertinença a l'Església.

Això, tanmateix, no significa que la penitència hagi d'entendre's com un *reditus ad baptismum* segons la interpretació donada per Luter, és a dir, com un retorn a la innocència baptismal mitjançant la sola fe en Crist Redemptor. Certament, el sagrament de la penitència condueix a un nou inici, com el baptisme, però comporta una modalitat de l'obrar diví i una modalitat de col·laboració per part de l'home —del cristià— diferents de les pròpies del baptisme. En aquest sentit els Pares afirmen que la penitència és un *laboriosus quidam*

baptismus, una mena de baptisme ‘laboriós’, perquè dona novament l'estat de gràcia rebut en el baptisme, però exigeix no sols la fe en Crist Salvador, sinó també ‘el rentat amb les pròpies llàgrimes’, és a dir, amb actes interns i externs de conversió i reparació personal.

La segona part conté el tractament teològic-sistemàtic del sagrament i es divideix al seu torn en dues seccions. La primera exposa els elements fonamentals del sagrament, amb capítols dedicats a la seva estructura, la celebració litúrgica, el penitent i el ministre; la segona explica l'eficàcia salvífica de la penitència sacramental. Al llarg d'aquestes pàgines no falten les referències pràctiques sobre la labor del confessor, mostrant, per exemple, el mode de tractar amb penitents poc preparats o l'obligació que té el confessor de reparar pels pecats del penitent. Aquest tipus de consideració m'han semblat de molt d'interès, també perquè permet veure que algunes de les indicacions del Papa Francesc, que van causar una certa perplexitat en algunes persones, endinsen les arrels en la pràctica tradicional del sagrament.

La tercera part, les més breu, conté la doctrina i praxi de l'Església sobre les indulgències: suposa un encert el mode en què l'Autor les relaciona amb el sagrament mateix, evitant així que puguin entendre's com una praxi arbitrària. El llibre es tanca amb una bibliografia bàsica, diferent de l'especialitzada que trobem en cada capítol.

En resum, *Conversión y reconciliación* és una obra de referència fonamental, a parer meu la més important escrita sobre aquest tema en molts anys: pel cap baix, no conec una obra recent similar

en completesa, rigor i ambició. Encara que podria pensar-se –a causa de la claredat de l'exposició i la bona estructura dels continguts– que s'adreça a estudiants de teologia o a un públic en general, qualsevol professor de teologia o sacerdot hi trobarà alguna cosa del seu interès, sigui o no un especialista en la matèria. La quantitat de referències i el mode sintètic amb què l'autor aconsegueix recollir la informació més rellevant de cada problema, sens dubte la converteixen en una obra de gran valor a l'hora de recordar o determinar els elements fonamentals de cada qüestió, així com les diferents solucions teològiques i els ensenyaments del Magisteri. Sens dubte, els anys passats –se n'intueixen força– treballant en aquest llibre no han estat debades.

José Verdiá

Cuidarnos

Isabel Sánchez

En busca del equilibrio entre la autonomía y la vulnerabilidad
Espasa Calpe, 2024
208 pàg.

El llibre d'Isabel Sánchez és una invitació a reflexionar sobre el món de la cura personal. El punt de partida és constatar que la cura és una dimensió essencial de l'ésser humà. Així és, tota persona neix amb una condició limitada i vulnerable i, alhora, amb una obertura transcendent que la converteix en interdependent. En aquest sentit, la cura no és només una necessitat, amb la corresponent connotació negativa, sinó una forma de cultiu de la persona, de creixement individual i de la societat en conjunt. En efecte, els éssers humans crei-

xem i ens realitzem donant l'ajuda i assistència a les persones que necessiten la nostra cura.

L'autora desenvolupa una mirada àmplia vers la cura enriquint l'estudi amb el relat de successos de la seva vida personal. D'aquesta manera, el llibre es llegeix amb gust i hi aporta el valor afegit de l'experiència. Entre altres coses, queda palès que una malaltia greu pot conduir qui la pateix a desenvolupar una "mirada curosa" cap a un mateix i cap als altres.

En una societat on l'autonomia personal és un valor gairebé innegociable i la capacitat d'acabar amb la pròpia vida ha esdevingut un dret, ampliar la visió sobre el valor de la cura personal i comprendre el seu potencial humanitzador és obrir un camí positiu per fer del nostre món un lloc autènticament habitable. El repte és doble, per una banda cal mostrar que una vida és digna no només per la seva autonomia sinó també per la interdependència i la vulnerabilitat. D'altra banda, una societat on el benestar individual i el col·lectiu no viuen en conflicte sinó en col·laboració resulta més humana.

El món de la cura personal no se circumscriu tan sols i de manera exclusiva a l'àmbit de la salut. En aquest sentit, són il·lustratives les reflexions que introdueix l'autora sobre altres realitats que es veuen afectades per la manca de cura com ara el treball o les relacions interpersonals. Per exemple, són interessants les dades que aporta sobre un estudi científic realitzat per la Universitat de Harvard que demostra com "les bones relacions ens mantenen més feliços i més saludables" (pàg. 135); també alguns casos que demostrin les conseqüències negatives de la realitat dolorosa de la solitud no desitjada.

L'autora no es limita a fer-ne una anàlisi sinó que planteja algunes propostes a diversos nivells per tal d'aconseguir construir un món més humà a través de la cura. Per exemple, l'autoconeixement, la cura d'un mateix, l'enfortiment de les famílies, el desenvolupament del quart sector de l'economia mundial, l'educació, el diàleg com a vehicle cap al bé comú o la religió com a artífex de la pau.

Finalment, el llibre inclou iniciatives de diverses repercussions i en països variats que aposten per desenvolupar una cultura de la cura. Són senyals, potser, de l'arribada d'un nou paradigma cultural, com propugna l'autora, en què la cura s'entén com una realitat positiva i es viu com un camí de creixement comú. Sens dubte serviran de font d'inspiració perquè altres vulguin sumar-s'hi des del seu lloc de treball, amb les seves famílies, o posant en marxa nous projectes.

Glòria Heras

Dios - La ciencia - Las pruebas

M-Y. Bolloré - O. Bonnassies

El albor de una revolución

(Títol original: Dieu - La science - Les preuves: L'aube d'une révolution, Guy Trédaniel Edition, París 2021)

Editorial Funambulista, Madrid 2024

No és freqüent que un assaig es converteixi en un *best-seller* ni que acapari l'atenció dels mitjans de comunicació. De casos, n'hi ha hagut: *Cosmos*, de Carl Sagan, o *Història del temps*, de Stephen Hawking, han venut més de 40 milions d'exemplars cadascun, però encara que les vendes de *Dios - La ciencia - Las pruebas* siguin molt més humils, ni tan sols els títols mencionats van provocar l'enrenou que ha causat l'últim any *Dios - La ciencia - Las pruebas*. La quantitat de conferències que els seus autors han realitzat en ateneus culturals, o el nombre de debats i taules rodones organitzades al voltant d'aquest títol en ambients universitaris, crec, potser només sigui comparable a l'enrenou que va causar *The God Delusion* de Dawkins.

Bolloré i Bonnassies, els autors, són empresaris: Bolloré va estudiar enginyeria informàtica, va fer un màster en gestió empresarial i va fundar fa 25 anys una empresa dedicada a l'enginyeria mecànica.

ca. Bonnassies també és empresari, encara que a més té una llicenciatura en teologia i ha escrit diversos llibres i articles sobre la racionalitat de la fe. *Dios - La ciencia - Las pruebas* és el resultat de tres anys recopilant informació sobre com els descobriments científics actuals apunten a l'existència d'un Déu creador. Això sí, el llibre no se centra exclusivament en la relació entre fe i ciència experimental: els autors inclouen tota una sèrie de “proves” preses d'àmbits diferents, com ara el filosòfic o la mateixa història; volen oferir al lector idees i dades que convidin a la reflexió i a descobrir la racionalitat del teisme en general (i, com es veurà, del cristianisme en particular). En paraules dels autors: “En definitiva, Déu existeix o no existeix: la resposta a la pregunta sobre Déu existeix independentment de nosaltres; i és binària. És sí o és no. Això ha estat un obstacle per la manca de coneixements fins ara. Però l'exposició d'un conjunt de proves convergents, alhora nombroses, racionals i procedents de diferents camps del saber, independents les unes de les altres, aporta una llum nova i potser decisiva sobre aquesta qüestió” (p. 31).

Una primera aproximació al llibre crida l'atenció perquè hi abunden les imatges, els diferents tipus de tipografia, els quadres resum, i les explicacions realitzades mitjançant preguntes i respostes. Potser aquesta manera de presentar els continguts pot allunyar alguns lectors, però és una mostra de com els autors busquen arribar a un públic molt ampli. En qualsevol cas, s'aprecia ràpidament que no és un assaig en ús. Una anàlisi de l'índex confirma aquesta impressió: com que els autors abasten una gran quantitat d'informació, el conjunt no posseeix una estructura orgànica: pro-

bablement no podia ser altrament, ja que es pretén compendiar “proves” convergents *independents* entre si, però això no treu que el conjunt de certa impressió d'arbitrarietat.

El llibre es divideix en dos grans blocs: el primer, *Las pruebas vinculadas a la ciencia*, ocupa pràcticament la meitat del volum, i —com el títol indica— inclou arguments vinculats amb la ciència. L'elecció de “vinculats” és important, ja que no se centra només en teories científiques: també trobem testimonis de científics o exemples de la persecució patida per físics i biòlegs creients. La segona part, *Pruebas al margen de la ciencia*, agrupa els arguments presos d'altres àmbits del coneixement. Tanca el llibre una conclusió i dos blocs d'annexos.

El nucli principal de la primera part, *Las pruebas vinculadas a la ciencia*, consisteix a explicar com els descobriments en cosmologia i biologia apunten a l'existència d'un creador de l'univers. Els autors aborden principalment quatre teories: el big-bang, la mort tèrmica de l'univers, l'existència d'un ajustament fi en les constants cosmològiques (que permeten l'aparició de la vida i el cosmos tal com l'entendem) i la linealitat de l'evolució. No és difícil apreciar que els autors realitzen, en aquesta part, una defensa del *principi antròpic* en un sentit fort: per això, les crítiques que s'hi poden posar, són perfectament vàlides a tota aquesta part. Tanmateix, resulta més problemàtic que es pugui posar en dubte el contingut de l'exposició mateixa. Per exemple, respecte a la identificació del big-bang amb un principi absolut de l'univers, s'omet que el mateix Lemaître (al qual els autors es refereixen sovint) la va negar, quan Pau VI la va fer. Tampoc no

és encertat afirmar la impossibilitat racional de la infinitud de l'univers: ja sant Tomàs d'Aquino va mostrar en diversos llocs la coherència d'aquesta idea (per exemple, a *De aeternitate mundi*, *Summa Contra Gentiles*, II, 31-38, o a *De Potentia* q. 3), però a més pensar l'infinit requereix ser especialment curós: recordo com en un congrés, el Prof. Sánchez Cañizares assenyalava que l'argument que "un passat infinit no permetria arribar al present" és problemàtic, perquè suposa que l'infinit no és calculable, i el càlcul infinitesimal ens mostra que, en realitat, sí que ho és. Una cosa anàloga es pot dir sobre la presumpta mort tèrmica de l'univers, atès que hi ha un fort consens a considerar que, en aquest esdeveniment, les lleis que ara coneixem no serien vàlides i, simplement, no les podem projectar en el futur. Els exemples es podrien multiplicar: en general, els autors eviten assenyal·lar els arguments en contra de les seves tesis, quan venen de les mateixes persones que ells presenten com a capdavanteres de la seva tesi. Així passa en el cas esmentat de Lemaître, o en el de Penrose, del qual s'omet la crítica (basant-se en el desequilibri termodinàmic del cosmos) perquè les condicions de l'univers estiguin ajustades per a l'aparició de la vida.

Las pruebas vinculadas a la ciencia també inclouen capítols de tipus testimonial. Per exemple, trobem una història de la persecució als científics que han defensat el big-bang, especialment en règims comunistes, que s'atribueix principalment al teisme. Un altre capítol es dedica a recopilar cites de científics que defensen l'existència de Déu, i els autors també són generosos a l'hora d'exposar les postures religioses d'Einstein o Gödel. Deixant de banda l'interès d'aquests ca-

pítols, sempre hi ha el dubte (pel que s'ha llegit anteriorment) de fins a quin punt els autors són rigorosos. Per exemple, almenys en el cas d'Einstein, els autors simplifiquen la seva postura i treuen de context algunes afirmacions per fer-la més propera a les seves postures. I afirmar (generalitzant) sense cap font documental que el principal motiu pel qual alguns científics van ser perseguits per Stalin va ser la seva defensa del big-bang, encara que podien tenir la seva part de veritat (després de tot, aquesta no era una teoria vàlida per a la ortodòxia soviètica), com a mínim sembla arriscat. Però aquest és el to del llibre que, a mesura que avança, agafa un to més apologetic, denuncia el suposat moviment anticristià que ha volgut silenciar les teories científiques exposades i interpel·la el lector que no segueixi llegint fins que interioritzi el que s'ha dit fins llavors.

El to apologetic es torna més fort i canvia d'una defensa del teisme a una del cristianisme a la segona part: *Las pruebas al margen de la ciencia*. Aquí trobarem temes tan diversos com la història del poble jueu i les seves persecucions (que els autors presenten com a humanament inexplicables, de manera que són un indicatiu d'acarnissament demoníac); l'existència de "veritats científiques" a la Bíblia (entre les quals s'inclou la creació del món, o que els astres no són déus); reflexions sobre el sentit del mal i la consciència moral de l'home (que només serien explicables per un Déu creador); una anàlisi de la figura de Jesús tal com apareix als evangelis (que es mou en la línia de l'apologetica clàssica); el miracle de Fàtima explicat a la premsa de l'època, i un elenc de proves filosòfiques a favor de l'existència de Déu. El valor de cada capítol, al meu parer, és

desigual, tant en el contingut del que s'exposa com en el valor moral que el lector vulgui atribuir a cada argument. Això sí, en línia amb la primera part i el to divulgatiu, gairebé no hi ha referències a la literatura especialitzada en la matèria, i quan el tema es torna més tècnic (per exemple, en parlar d'exegesi a la part dedicada a les veritats de la Bíblia) no hi falten imprecisions, o presentacions parcials d'algunes qüestions.

Potser el cas més extrem d'això darrer és el capítol dedicat a les proves filosòfiques de l'existència de Déu. Per simplicitat, els autors s'estimen més centrar-se en línies argumentatives clàssiques: una que demostraria l'existència d'una suma intel·ligència, la que portaria a un ésser necessari, i finalment, la que conclou la necessitat d'un ésser creador del temps. Les ressonàncies amb les vies tomistes —a la cinquena, que parteix de l'ordre del cosmos, i la tercera via, que ho fa de la contingència— semblen clares, però les proves en si són diferents i, al meu entendre, força discutibles.

Així, la primera prova oferta s'inicia assenyalant que “si el món no és creat per una intel·ligència, l'aplicabilitat de les matemàtiques és una coincidència” per concloure que “és molt probable que el món hagi estat creat per una intel·ligència”. Com podem apreciar, el punt de partida ja és problemàtic, perquè no considera que les matemàtiques, en realitat, puguin tenir el seu fonament en un procés d'abstracció realitzat sobre la realitat material. Tenint en compte aquesta perspectiva, és difícil pensar que l'aplicabilitat d'aquestes sigui problemàtica. Però, a més, la mateixa formulació probabilística de la conclusió és lluny del que es consideraria una prova

metafísica vàlida, atès que aquestes es caracteritzen per la necessitat. Pel que fa a la prova que desemboca en un “creador del temps”, és una reformulació del que a la primera part els autors van afirmar sobre la impossibilitat d'un “temps passat infinit”, i l'afecten les mateixes crítiques. La prova de la contingència de l'univers, que conclou l'existència d'un ésser necessari, atemporal i immaterial, és potser la més propera a la via tomista: encara que el seu desenvolupament es fonamenta de nou en les teories exposades a la primera part.

En conclusió, ens trobem davant d'un llibre ambiciós, que té el mèrit d'haver posat al primer pla de l'opinió pública la insuficiència d'una visió materialista de l'univers, i com l'existència de Déu no és incompatible amb els avenços científics. Tot i això, encara que ofereix moltes idees per a la reflexió, el lector pot acabar amb la impressió que, encara que les conclusions són interessants, i potser veritables, probablement podrien haver-se explicat millor o amb més rigor. Aquesta impressió, a més, augmenta degut a les imprecisions i a la manca de referències de literatura especialitzada. Tampoc no hi ajuda que el llibre es torni agressivament apologètic, sobretot a partir del primer terç: encara que és una opció lícita, i ajuda a apreciar que el tema tractat no es pot abordar com un problema abstracte més, és fàcil que provoqui cert rebuig entre els lectors escèptics, especialment si saben reconèixer algunes de les deficiències assenyalades.

José Verdiá

HollyWoke Christian Totó

Cómo Hollywood vendió su alma
con el cine buenista
Rialp, Madrid, 2024
326 pàg.

El 2023, l'Acadèmia dels Òscars de Hollywood va canviar les seves normes per incloure entre els seus requisits de concurs l'obligatorietat de representar a diverses minories en les pel·lícules que es presentessin com a candidates. Aquestes noves normes han suposat la cristallització d'un procés de sensibilització l'origen de la qual pot ser més o menys difícil de precisar, però que ha anat en augment al llarg de l'última dècada, especialment arran del moviment *Black Lives Matter* (2013), l'accés de Trump a la Casa Blanca (2015) i els escàndols que van originar el corrent *me too* (2017).

Certament: una història, una pel·lícula, comporta una perspectiva. Fa empatitzar amb uns sentiments, amb unes motivacions; permet experimentar –sobretot a nivell afectiu– altres aparents realitats. I per això poden educar, o deformar, perquè sí: *Intolerància* és un crit contra el fanatisme i la cancel·lació de l'altre, amb epíleg explicatiu inclòs; i *Els millors anys de la nostra vida* van obli-

gar el públic a mirar d'una altra manera els veterans de guerra; i *Endevina qui ve a sopar aquesta nit* va fer més per la normalització dels matrimonis interracials que moltes conferències i saberuts assajos... però el gran cinema ha estat també capaç de crear *El triomf de la voluntat*, i legitimar el malson nacional-socialista.

La política sempre ha estat conscient que Hollywood, com a fàbrica de somnis, al llarg de la seva història ha aplicat codis de moralitat, o llistes negres impulsades per polítics per impedir la propagació d'idees perilloses. Així que, realment podem dir que l'aparició del moviment *woke* és, realment, una novetat? Christian Totó, crític cinematogràfic pertanyent al *Cercle de Crítics de Denver*, considera que sí.

En aquest llibre l'autor assenyala que el *wokisme* ha iniciat una autèntica guerra en la qual, a diferència d'èpoques anteriors, no sols la confrontació ideològica és molt més gran, sinó que resulta insaciable en les seves pretensions: mai s'és prou *woke*. En èpoques anteriors, sempre hi havia un cert marge per a la creativitat personal o perquè els guionistes «vetats» pel sistema poguessin continuar treballant. Els nous grups de pressió, simplement, impedeixen això. Però el que és pitjor, les consignes *woke* obliguen al fet que el mode de presentar arguments i personatges segueixi unes pautes molt concretes, que afecten la creativitat i originalitat de les històries: per exemple, no es dona marge, per exemple, al fet que els personatges femenins puguin créixer, perquè això suposaria que tinguessin defectes. Més encara: la discriminació positiva impulsada per la ideologia *woke* també afecta les deci-

sions de producció i càsting, de manera que s'afavoreix la diversitat abans que la professionalitat. El resultat: el cinema actual de Hollywood està més preocupat per difondre el seu missatge que per contar bones històries, fastiguejant el públic i provocant una caiguda en els ingressos que res no pot dissimular.

Totó abunda en la connexió política del moviment *woke* amb els demòcrates estatunidencs, en la seva contraposició amb el partit republicà. En aquest sentit, l'autor assenyala que les denúncies *woke* són sempre unidireccionals, de manera que assenyalar-se com a republicà, a Hollywood, pot portar a l'ostracisme, alhora que als que s'identifiquen com a demòcrates troben carta blanca per a moltes de les seves declaracions i postures.

Amb tot, convé assenyalar que no som, en sentit estricte, enfront d'un assaig filosòfic, ni una anàlisi de com el *wokisme* s'ha imposat en la Meca del Cinema: *Hollywoke* és, sobretot, un llibre denúncia, en el qual Totó explica nombrosos casos de cancel·lació, discriminació positiva i del mode de funcionar dels mitjans i grups de pressió. Són tot casos pràctics, presos, fonamentalment, de la premsa. En alguns casos –els més interessants, al meu judici– Totó entrevista a algunes de les víctimes de la nova cancel·lació, els quals expliquen com se'ls va deixar al marge de les cadenes de treball. En aquest sentit, el llibre és bastant episòdic: després d'uns capítols introductoris, en els quals es parla del «wokisme» i el seu mode de funcionar, Totó dedica la major part del text a explicar escàndols i polèmiques variats: el canvi de normes dels Òscar, els *reboots* de gènere, la cancel·lació dels clàssics, l'alineament dels crítics... el conjunt no

pretén ser ordenat, però ajuda a prendre consciència de la magnitud del fenomen i la forta pressió que sofreixen actors i guionistes. Tal vegada és aquest el major interès del llibre: donar-nos a conèixer un ambient social que, resultant-nos molt llunyà, té una enorme influència en la cultura audiovisual.

La major part del material que usa Totó són notícies de premsa que comenta des d'una perspectiva republicana: en aquest sentit, pot resultar una mica decebedor que no hi hagi hagut més treball de contextualització o d'anàlisi, de manera que el lector pugui pensar que el llibre no li està aportant amb prou feines res de nou, sobretot si s'està al corrent de l'actualitat a Hollywood. Aquesta sensació es torna més agredolça en les poques parts en les quals Totó ofereix material original, especialment en les pàgines en les quals entrevista guionistes que narren les seves experiències com a víctimes d'aquest sistema. Com seria lògic en aquestes circumstàncies, Totó no dona noms, ni referències que permetin identificar aquestes persones, així que només cal fiar-se de la seva paraula. Però, per descomptat, es tracta de testimoniatges coherents amb el que dia a dia veiem que passa a Hollywood i les grans cadenes.

També és una pena que alguns fets narrats no arribin al seu desenllaç, pel fet que aquest encara no s'havia donat quan es va publicar el llibre: per exemple, en parlar del cas de Gina Carano i el seu enfrontament amb Disney, no s'arriba a dir que el Tribunal Suprem va donar la raó a Disney pel seu «dret a transmetre una imatge». Lògicament, la sentència no afecta al que Totó afirma (més aviat ho reforça): Disney, de fet, «va

cancel·lar» una persona per les seves idees republicanes, expressades d'un mode poc afortunat. No obstant això, seria desitjable que en una nova edició es completés el cas, també perquè explicita una altra de les crítiques que es pot fer al llibre: a saber, per què Disney no hauria de tenir llibertat per defensar la seva línia ideològica?

La resposta a aquesta pregunta Totó la té clara, però, com deia, està massa dispersa entre els centenars d'anècdotes i històries narrades. Al meu judici, la seva resposta és que la ideologia *woke* al cinema genera pitjors històries. No sols és que acabi amb la meritocràcia o la lliure competència, ni que suposi un mode d'acabar amb la llibertat d'expressió; és que, en general, les pautes que imposa el wokisme porten a històries avorrides, i això es nota en la caiguda de l'audiència i en el fet que cada vegada siguin menys rellevants les opinions de les estrelles. Per això, el cinema, que és abans de res una indústria, no pot mantenir gaire temps aquest mode de funcionar. Totó considera que l'èxit de produccions realitzades al marge de Hollywood és un motiu d'esperança per al cinema, i el que farà que la indústria s'allunyi de les pautes imposades pel políticament correcte, per a valorar de nou l'interès i la universalitat de les històries que es contenen. Per això, els últims capítols del llibre estan dedicats a recollir aquests senyals, alhora que s'anima els lectors a actuar de mode positiu contra aquesta cultura de la cancel·lació, acudint als cinemes per veure les produccions de qualitat rodades al marge del sistema (*Sound of Freedom*, *Nefarious* es posen com a exemples d'aquesta mena d'èxit), i retirant el suport als programes i serveis d'*streaming* que

fomenten aquesta nova cancel·lació. A parer de l'autor, i és difícil que s'hi equivoqui, el cinema és una indústria, i el que la mou són els diners. De manera que és important que els accionistes i inversors vegin que el públic, el que vol, són bones històries, no ser educat en la diversitat.

En síntesi: un llibre que es llegeix amb facilitat, i que mostra el gran abast del moviment *woke* en una societat guiada, fonamentalment, per l'aparença i l'opinió. Pot ser que decebi a qui busqui una anàlisi de com aquesta ideologia s'ha anat obrint pas a Hollywood; no obstant això, com he assenyalat, aquest no és l'objectiu del llibre: estem enfront d'una apassionada denúncia, farcida de casos i anècdotes que permeten el lector europeu veure la magnitud i el mode de conducta d'un moviment que ha marcat la indústria de l'entreteniment en l'última dècada.

José Verdiá

Los jardines de Dios
 Cardenal Arthur Roche
 Palabra, Madrid 2023
 125 pàg.

El cardenal Arthur Roche reflexiona sobre aquests jardins com a imatges de la vida espiritual. Hi ha 5 jardins que tenen arrels bíbliques, i l'autor del llibre assigna un títol a cadascun: el jardí del pecat, l'Edèn, l'hort del sofriment, Getsemaní, l'hort de la victòria, el Sepulcre Nou, el jardí del paradís, la Jerusalem celestial i l'Edèn abans del pecat, l'hort tancat del Càntic dels càntics, Santa Maria. A aquests jardins els precedeixen uns capítols previs els títols dels quals expressen bé el contingut:

“Cuidar el jardí”, “Posar-hi fonaments”, “Edificar la casa”. S'albira que l'autor ens està parlant de la vida interior. Més ben dit, de la necessitat de *conrear* la vida interior com a base de qualsevol objectiu pastoral que vulgui proposar-se tot cristià i que vulgui arribar a bon port.

Cada persona té un jardí interior per conrear. Ha de respondre a la pregunta: A qui pertanyo? Més i abans que l'anterior, qui soc? que, qui més, qui menys es fa alguna vegada en la vida. L'amo del jardí és el Senyor, a Ell pertany. Hem estat cridats “a treballar en la seva vinya” (cf. Mt 20, 4).

També s'aplica la metàfora del jardí a tota l'Església, a la seva missió pastoral. Bisbes i sacerdots són els jardiniers. L'Església és un jardí, un “hospital de campanya” diu el Papa Francesc, que cal cuidar, que cal fer fructificar malgrat la realitat, que un té per davant, el podria desanimar. Posa l'exemple de quan sant Pau va arribar a Corint, ciutat ben allunyada de l'ideal cristià per les seves orgies, religions paganes, incomprensió mateixa dels termes del lèxic cristià: resurrecció, sacrifici, asceti... Per a sant Pau no és un problema. A l'inrevés, creix davant els obstacles i passa a Corint diversos anys assentant les bases d'una

comunitat cristiana ben fecunda. Conrea aquest jardí amb amor.

Són reflexions que el cardenal Roche ha anat desenvolupant en retirs, adreçats principalment a sacerdots i seminaristes. Actualment és el prefecte del Dicasteri per al Culte diví i la disciplina dels Sagraments. Abans havia estat el secretari de la Congregació per al culte, que era el nom anterior d'aquest Dicasteri. Fa anys que treballa en servei de la Santa Seu i coneix de prop els problemes, circumstàncies i reptes que comporta la vida dels sacerdots avui dia. Abans va ser bisbe de Leeds i va dur a terme una gran tasca pastoral uns quants anys. Sempre, subratllant aquest aspecte de la santedat com a motor de la vida cristiana, tant en l'àmbit personal com comunitari. Va ser, per exemple, un dels impulsors per començar el procés de beatificació del jove Pedro Ballester, que va morir en olor de santedat en la veïna diòcesi de Manchester, fa uns pocs anys.

El llibre va precedit per un Pròleg i una Presentació. El primer del cardenal Blázquez, arquebisbe emèrit de Valladolid, on el cardenal Roche va passar una època com a seminarista en el Real Col·legi de Sant Albà de Valladolid. La Presentació la fa el P. Paul Murray, OP, professor de la Pontifícia Universitat Tommaso d'Aquino, *Angelicum*, Roma. Els dos destaquen la profunditat i bellesa d'aquest llibre, curt, però de fàcil lectura i de senzilla aplicació pràctica, no sols per a bisbes, sacerdots i seminaristes, sinó també per a qualsevol cristià que vulgui conrear aquests jardins de l'ànima que trobarà a mesura que vagi creixent en la sevvida espiritual.

Joaquim González-Llanos

Sobre *Fratelli Tutti* del Papa Francesc

Estudis i reflexions

d'E. MARTÍNEZ ALBESA

en diàleg amb altres autors

Ideas y Libros Ediciones - CEU
Instituto de Humanidades Ángel

Ayala

Madrid, 2024

709 pàg.

Som davant un extens volum de comentaris a la carta-encíclica *Fratelli tutti* (FT) del Papa Francesc, dedicada a la fraternitat i l'amistat social, publicada el 3 d'octubre de 2020 i que se suma al ja quantiós acerb de la moderna Doctrina Social de l'Església (DSE) desenvolupada des de Lleó XIII. En l'elaboració d'aquest llibre, promoguda per AEDOS (Associació per a l'Estudi de la Doctrina Social de l'Església) hi han participat 35 professors universitaris de diverses disciplines coordinats pel professor Emilio Martínez Albesa, director del Màster en Doctrina Social de l'Església de la Universitat Francesc de Vitoria.

Martínez Albesa escriu una llarga introducció analitzant l'encíclica, que ajuda a comprendre'n el propòsit, estil, principals característiques i temàtica. Aquesta

anàlisi va servir de referència als altres autors que han treballat en les seves aportacions durant gairebé tres anys. El propi professor Martínez Albesa tanca el volum amb un detallat Epíleg en el qual es resumeixen les aportacions dels autors que han intervingut en aquesta obra i dialoga amb això.

En aquesta Introducció es destaca la perspectiva ecumènica de *Fratelli tutti*, la qual, com altres encícliques socials està dirigida a tots els homes de bona voluntat, encara que deixant clar que l'autèntica fraternitat universal troba el seu fonament últim en la Paternitat de Déu. Es fixa també en l'estil i l'estructura de la FT, molt diferent de les encícliques socials del seu predecessors, sant Joan Pau II i Benet XVI, que estan escrites amb un biaix més acadèmic i estructurat. La FT té un aire més col·loquial i potser menys precís, però això -en paraules de Martínez Albesa- «paradoxalment facilita al lector la comprensió del substancial de la comunicació, sense necessitat que tingui una formació elevada.» (pàg. 16). La FT té, abans de res, un estil pastoral en el qual s'ofereixen exhortacions i es plantegen reptes, molts dels quals són assumits pels comentaris inclosos en aquest volum.

En la introducció s'interpreta l'estructura bàsica de la FT segueix l'esquema «veure, jutjar i actuar», àmpliament utilitzat per la DSE. Els grans principis de la DSE, com dignitat humana, bé comú, solidaritat, subsidiarietat, gratuïtat, i els valors fonamentals de veritat, caritat, llibertat i justícia, apareixen explícitament o tàcitament al llarg de tota l'encíclica. El «veure» és la falta de fraternitat del món actual, la qual cosa tractat en el capítol primer de la FT. El

«jutjar» apareix, en gran manera, en el capítol segon, en el qual glossa la paràbola del Bon Samarità. Els capítols següents -del tercer al vuitè- estan dedicats a l'acció, encara que sense excloure alguns judicis.

Entre els temes nuclears de la FT, la introducció assenyala els següents: fraternitat universal, amistat social, caritat política -advocant per una nova i millor política-, món, poble, exclusió i integració social, globalització i localisme, diàleg intercultural i individualisme egoista (pàg. 37). Un segon «cercle temàtic» inclou: les migracions i els emigrants, la guerra i l'armament, la pena de mort, el perdó, la pau, la llibertat religiosa, religió i vida pública, l'actualitat del lliure mercat, els nacionalismes, el populisme i els populismes, el liberalisme, l'activitat política, l'autoritat política internacional, la comunicació i l'amabilitat, el relativisme filosòfic i moral, els atemptats contra la dignitat de les persones avui, les actuals pobreses i el lideratge popular (pàg. 42-45). Molts d'aquests temes, sobre la base de la FT són desenvolupats pels ponents d'aquest llibre.

El llibre, a part de la Introducció i de l'Epíleg, està estructurat en cinc grans grups temàtics. El primer és d'índole teològic i té com a títol «Vers una teologia de la fraternitat universal» Conté contribucions de Joaquín Jareño Alarcón, José Luis Fernández Fernández, Juan José Pérez-Soba Diez del Corral, Jesús Villagrasa i Roberto Repole. La segona part inclou treballs relacionats amb un «Acostament espiritual a la fraternitat universal». Hi escriuen Martín Carbajo Núñez ofm, José Luis Vázquez Borau i José Andrés-Gallego. La tercera es refereix a la

«Cultura de la trobada» i té com a subtítol «Proximitat, diàleg i compromís». Des de diverses perspectives conté treballs d'Agustín González Enciso, Javier Barnés, Juan García, Rafael Gómez Pérez, Ángel Barahona, Marcial Sánchez Gaete, María José Navasal Castillo, Miguel Ángel Martínez López, José Corral, Manuel Cruz i Andrés Muñoz Machado. La quarta part, està dedicada a l'«Amistat social i política», amb contribucions d'Urbano Ferrer Santos, Luis Núñez Ladevéze, Eugenio Alberto Rodríguez, María del Rosari González Martín, José Ramón Recuero, Miguel Alfonso Martínez-Echevarría Ortega i Francisco Molina. La cinquena i última part és sobre «Amistat social i econòmica». Els seus autors, que pertanyen a l'àmbit econòmic i empresarial, inclouen Domingo Sugranyes Bickel, José Antonio García Durán, José Barta Juárez, Andrés Arnaldos Cascales, Rufino Orejas, Agustín Ortega Cabrera i Santiago García Echevarría.

Com sol ocórrer en les obres col·lectives, les aportacions són desiguals i, òbviament, les interpretacions són pròpies cada autor. En tot cas, s'agraeix l'aprofundiment i major concreció dels temes apuntats per la FT. En tot cas, com recorda Martínez Almedida en l'Epíleg (pàg. 704-5), la FT, en continuïtat amb el Magisteri anterior i particularment amb la *Caritas in veritate* (2009) de Benet XVI, ha de contribuir al nou humanisme reclamat pel Concili Vaticà II (*Gaudium et Spes*, 55). El mateix, caldria afirmar de les aportacions d'aquest volum.

Domènec Melé

Una llum a la vall Fosca

Jordi Piferrer Deu

Autoedició. Barcelona, 2023
280 pàg.

Tenim davant nostre un llibre sorprenent, que podria haver-se titulat “explorant el Pirineu i l'ànima humana”. El seu autor, Jordi Piferrer Deu, (Vilassar de Dalt 1942), enginyer industrial de professió i humanista de formació i convicció, havia escrit fins ara narracions relacionades amb expedicions d'evasió a través dels Pirineus durant la Guerra Civil i la Segona Guerra Mundial.

Al seu darrer llibre, que cobra forma de novel·la, proposa al lector un argument d'estructura senzilla però calat profund: quatre personatges, dues parelles que es coneixen per casualitat, decideixen compartir quinze dies de vacances al Pirineu.

La parella protagonista, el Jordi i la Nuri, entren així en diàleg constant, mentre caminen i quan descansen, amb un altre matrimoni, el Joan i la Marta. A mesura que es van fent amics, no només comparteixen aventura muntanyenca, sinó també reflexions filosòfiques i espirituals, moltes vegades íntimes, com l'actitud davant el sexe.

Jordi és presentat com a jove professional escèptic i pràctic, bon treballador i amb sentit de la justícia, aliè a la fe, però amb disposició per escoltar les raons dels qui en tenen i la viuen amb decisió. Núria el secunda en tot, tamisant de vegades el seu caràcter impetuós, i tots dos aprenen dels seus nous amics, filòsof ell i psicòloga ella, en col·loquis que enriqueixen el lector per l'oportunitat de les cites i consideracions que es van succeint.

Sorprèn que dues parelles joves abordin temes controvertits sobre la vida humana, valors i virtuts, encara que quan el lector entra en el joc de creure-ho possible gaudeix d'una novel·la que té els mínims vîmets per no ser considerada un assaig. La simplicitat de forma i la profunditat de fons recorren tota aquesta obra de Jordi Piferrer que no és espessa gràcies a l'espontaneïtat dels seus personatges i als constants diàlegs entre ells.

L'aficionat a la muntanya, trobarà a les descripcions paisatgístiques un al·licient especial, ja que li servirà de guia de possibles excursions. No en va Piferrer ha recorregut moltes vegades les muntanyes pirinenques de Catalunya, Andorra i Aragó. Els qui, com jo, no tinguin aquesta motivació o possibilitat, troben al llibre un bon cabal d'experiències psicològiques i espirituals recolzades en personalitats de relleu del pensament universal de tots els temps.

Penso que, per a molts lectors, aquest llibre -“Una llum a la Vall Fosca”- pot ser una llum que s'obri pas entre la foscor o, si més no, entre la boira.

Antoni Coll Gilabert

Los espejos giratorios del comunismo

Lluís Pifarré

Almeria: Editorial Círculo Rojo, 2022
292 pàg.

En aquest llibre el Dr. Pifarré assumeix que el comunisme, malgrat l'extensió territorial que ha tingut, ha decrescut moltíssim. Això no obstant, s'adverteix que un gran nombre de ciutadans, al marge que militin o no en grups o partits comunistes, mantenen esquemes mentals identificables amb la ideologia comunista. És un fet que es posa en relleu en els seus enfocaments i opinions sobre qüestions socials de tot ordre.

L'autor adverteix que amb aquesta publicació es podran aclarir aspectes de l'antropologia cristiana contraposats a la ideologia marxista que, en general, són coneguts de manera deficient.

Les qüestions es comenten i desenvolupen entre dos amics de forma dialogada, tot seguint una major claredat didàctica, dins de les possibilitats que ofereixen els temes filosòfics. De vegades es pot detectar l'estil directe de l'escriptor amb frases brillants i paradoxals que posen en evidència la inconsistència

dels globus-mantres, continguts en aquestes postures apriorístiques, que no resisteixen l'anàlisi del sentit comú i de l'estudi congruent de la realitat. A més, podem gaudir d'una literatura amanida amb un bon sentit de l'humor.

L'autor aborda les qüestions fonamentals de la teoria marxista i la pràctica comunista. Ho fa analitzant qüestions fonamentals del comunisme de Marx-Engels, dels vells pensadors marxistes del segle XX especialment dels escriptors francesos i els entrellaça amb els nous escriptors neocomunistes existents a Occident i a Sud-amèrica que, segons les maneres i circumstàncies, van modificant la ideologia com si fossin miralls giratoris.

El llibre s'estructura en diversos capítols, en els quals tracta de forma completa, contrastada i concloent un conjunt de temes rellevants: la "presa de consciència" essencial en el comunisme; la qüestió del proletariat i la concepció actual d'aquesta denominació; l'alienació; la lluita de classes en què es punxa el globus de la "classe obrera universal", amb l'evidència de la pluralitat social; l'anàlisi de la propietat privada, en què es desmunta el mite inconsistent de "le bon sauvage" de Rousseau, sobre l'home primitiu, ... Així, es van desmuntant aquest conjunt d'aspectes que formen part de la promesa paradisiàca del futur marxista-comunista.

Pel que fa a la postura voluntarista del marxisme, deificant de la matèria i negacionista del Déu personal, observa l'autor que aquesta ideologia sorgeix com a síntesi de heretgies múltiples i continuadora de paràmetres religiosos, d'un vergonyant clericalisme que es va

parasitant amb les seves categories materialistes. Les seves promeses terrenals de plenitud són d'allò més fantasioses, inverificables i allunyades de la realitat objectiva. El marxisme concep el cristianisme com una mena d'esquizofrènia en no saber entendre la realitat de l'home amb cos i ànima, capaç de viure una sola realitat que és material i espiritual alhora, amb la unitat de l'home que treballa al món actual per amor a Déu i als altres homes.

Finalitats compenetrades i expressades en una mateixa acció, física i moral, en un mateix subjecte que estima la seva feina, les seves responsabilitats, els homes, la seva família i el Creador.

S'hi inclouen uns capítols sobre cristians marxistes o comunistes, i sobre societat i feminisme, qüestions en què l'autor considera que la crítica és escassa. Amb la seva aportació pretén diluir aquesta absència.

En definitiva, davant del materialisme ateu del comunisme, se subratlla que el més racional del logos humà és l'obertura a la realitat sorprenent d'un Déu personal, creador de l'univers que il·lumina fins al sentit més insignificant de l'existència. Convé remarcar, finalment, que el llibre conté molta informació de gran interès que convida a ser analitzada i portada a debat.

Robert Espí Domènech